

Системно програмиране за Линукс

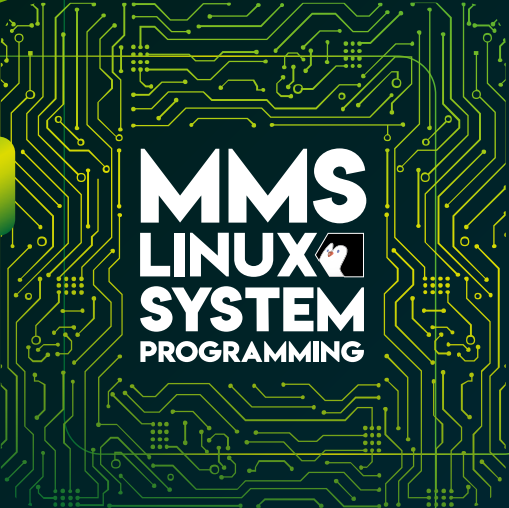

упражнения

Димитър Димитров

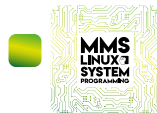
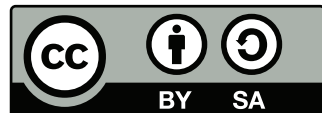
21.04.2021

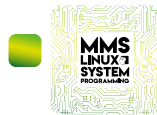
MMS LINUX SYSTEM PROGRAMMING

This work is licensed under a Creative Commons
“Attribution-ShareAlike 4.0 International” license.

Съдържание I

- 1 Подготовка
- 2 Въведение
  - Запознаване с командния ред
  - Елементарни автоматизации с Unix Shell.
- 3 Първа Линукс програма
  - Компилатори. Фази на компилацията. ELF контейнери.
- 4 Проект
  - GNU Make. Системи за построяване на софтуер. Първи проект.
  - Системи за управление на версиите. GIT, github/gitlab.
- 5 Същински програми
  - Pthreads. Разпаралеляване на примерна задача (quicksort).
Демонстриране на механизми за синхронизация.

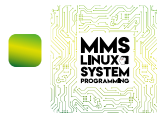
Съдържание II

- Pipes. Обмяна на съобщения между процеси.
- Mmap. Оптимизирано боравене с файлове.
- Strace. Syscalls, ioctl.

6 Вграден Линукс

- GPIO, I2C - drivers in userspace.

7 Допълнителни Материали

Подготовка

За курса ще са необходими:

- Добро владение на езика C.
- Персонален компютър или лаптоп с инсталиран Линукс.
  - Възможно е стартиране на Линукс от USB флашка, без инсталация на основния диск.
  - <https://ubuntu.com/tutorials/try-ubuntu-before-you-install>
- Резервен вариант е да се ползва Линукс чрез локална или Web Browser виртуална машина.
  - <https://ubuntu.com/appliance/vm>
  - <https://bellard.org/jslinux/vm.html?url=alpine-x86.cfg&mem=192>
- Хъс.

Относно този документ

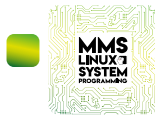
Най-новата версия може да намерите на:

<https://github.com/MM-Solutions/lsp-course>.

Терминал, shell

- Дистрибуция - що е то. Избор.
- Терминал.
- Команден ред.
  - Ctrl+D
  - Auto-complete
- Разходки из файловата система - ls, cd, pwd, tree.
- Текуща . и по-горна папка ..
- Разделител в пътя: /
- top, ps.
- su, sudo.
- root и останалите потребители

Задача

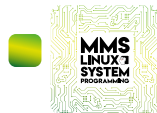
Отворете терминал и изпробвайте командите.

Текстов редактор

Пробвай и избери!

- vi ← Препоръчвам!
  - Има си самоучител: `vimtutor`
- gedit
- nano.
- emacs ← Любим редактор на множество хакери.
- Много, много други.

Изпълними файлове

- UNIX permissions: `chmod ugo+rwx MYFILE`

```
drwxr-xr-x
```

```
\. /\. /\. /
```

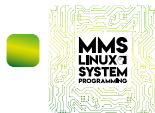
```
|  |  '----- Other
```

```
__|__ '----- Group
```

```
'----- User owner
```

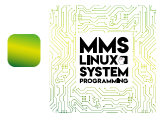
- ELF.
- Shell/Python/... scripts.
- Shebang.

```
#!/bin/sh
```


Помощ!

- `man`
- `man 1 kill` или `man 2 kill`
  - `man man`
- `apropos`
- `whatis`
- `help` - за вградени команди на shell

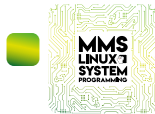

Задача

Създайте скрипт, който да:

- 1 Разпечатва един ред с текущата директория.
- 2 След това разпечатва списък с файловете.
- 3 Списъкът да съдържа освен имената на файловете, и техните размери, собственици и права.

Съвет: Ползвайте `pwd`, `man ls`

Unix shell

- Променливи на обвивката (environment variables). `printenv`
- Променливи на средата (shell variables).
- `echo`
- `PATH`
- `cat`, `echo`, `less`
- `cp`, `mv`, `mkdir`
- `ln` - soft and hard.

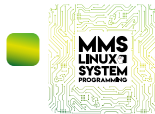

Задача

Направете мека и твърда връзка към скрипта от предишната задача.

- 1 Какъв е резултата от `ls -l`
- 2 Разпечатайте (`cat`) съдържанието на трите файла.
- 3 Изтрийте оригиналния файл. Има ли разлика в `ls -l` ?
- 4 Има ли валидно съдържание в двете връзки (`cat`) ?

Съвет: Ползвайте `pwd`, `man ls`

Многозадачност с Unix Shell

- Задачи в обвивката (shell) и процеси в OS.
- `bg`, `fg`, `&`, `wait`
- `Ctrl+Z` vs `Ctrl+C`
- `jobs`
- `kill`

Задачи

- Изпробвайте приспиването на задачи, и поставянето им във фонов режим.
  - Съвет: Ако не се сещате за други опитни зайчета, ползвайте `cat` и `top`.
- Кой е номерът на задачата, и кой е номерът на процеса (PID)?
- Изпробвайте `wait` с помощта на няколко `sleep 10` & задачи.
- Убийте един от вашите процеси. Как ще проверите дали е "мъртъв"?

Тръби

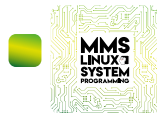
- Pipes.
- stderr, stdout, stdin.
- пренасочване чрез `>`, `>>`, `1>`, `2>`
- `tee`
- Филтри: `grep`, `sort`, `wc`, `cut`, `xxd`

Тръби - примери

Изпробвайте ги при вас!

```
$ echo "Hello ,_world"  
$ echo "Hello ,_world_1" > test.log  
$ echo "Hello ,_world_2" > test.log  
$ echo "Hello ,_world_3" >> test.log  
$ echo "Aloha!" >> test.log  
$ cat test.log  
$ cat test.log | sort  
$ cat test.log | xxd  
$ cat /bin/ls | xxd | head -10 | tee A.log  
$ cat A.log | cut -f2- -d":"
```


Тръби - примери

Изпробвайте ги при вас!

```
$ ls /bin | grep sh
```

```
$ ls /bin | grep sh | sort
```

```
$ ls /bin | sort > listing
```

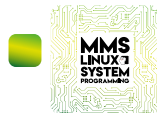
```
$ cat listing
```

```
$ ls /epa-nema-takava-direktoria | sort > listing
```

```
$ cat listing
```

```
$ ls /epa-nema-takava-direktoria 2> listing
```

```
$ cat listing
```


Всичко е файл!

- `/dev` : Device filesystem.
- `/proc` : Process filesystem.
- `/sys` : System filesystem.
- Даже и тръбите: `mkfifo`

Задача

- Разузнайте `dev`, `/proc` и `/sys`.
  - Съвет: Припомнете си командите от предното упражнение: `ls`, `ls -l`, `cd`, `pwd`
  - Съвет: За списък на всички файлове: `find . -type f`
  - Съвет: За търсене по част от име на файл: `find /sys -name "*temp*"`
  - Съвет: За търсене по име на файл: `find /sys -name "temp"`
- Дали `cat` работи с тези файлове?
- Какви са странните директории наименувани с числа в `/proc` ?

Задача - продължение

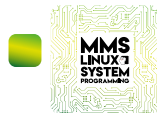
- `cat /proc/interrupts`
- `cat /proc/cpuinfo`
- `cat /proc/version`
- `ls /proc/sys/kernel/`
- `cat /sys/class/backlight/*/brightness`
- `cat /sys/class/leds/*/brightness`

Задача

Напишете скрипт, който да разпечатва броя процесори в системата.

Съвет: Ползвайте `grep`, `wc -l`

Shell scripts

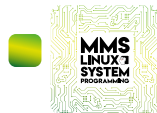
- Входни параметри - \$#, \$@, \$0, \$1, ...
- Unix SH е сложен език с много възможности ..... които няма да разглеждаме на тези упражнения.
- За допълнително четене: <https://linuxcommand.org/tlcl.php>

CRON

Изпълнение на наши задачи в указан час.

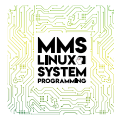
■ `man crontab`

Задача

Направете си система за мониторинг на потребителите, които ползват Вашата система. Нека всяка минута да се добавят записи в `$HOME/users.log` с информация за датата, и кои потребители ползват системата.

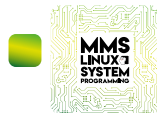
- Съвет: Ползвайте `w` за списък на потребителите.
- Съвет: Ползвайте `date` за датата.
- За напреднали: Филтрирайте така, че имената на потребителите да се показват само по един път.

- └ Първа Линукс програма
- └ Компилатори. Фази на компилацията. ELF контейнери.

Компилатори

- GCC vs clang
- Крос компилатори - host vs target.
- `man gcc`

- └ Първа Линукс програма
  - └ Компилатори. Фази на компилацията. ELF контейнери.

Фази

- Препроцесор.
  - Изход: С код
- С компилатор.
  - Изход: асемблерен код
- Асемблер.
  - Изход: обектен файл (ELF object).
- Свързващ редактор (linker).
  - Изход: ELF executable.

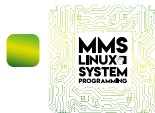

GCC - опции

- `-o OUTFILE` : в кой файл да се запише изхода.
- `-Os, -O0, ... -O3` : ниво на оптимизация.
- `-c` : да се компилира и асемблира, без свързване.
- `-g` : да се добави debug информация.
- `-Wall -Wextra` : да се предупреждава при съмнителен код.
- `-Werror` : да се излиза с грешка при съмнителен код.

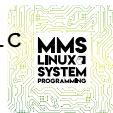
Пример:

```
$ gcc -O2 -Wall -Wextra test.c -o test  
$ file test
```


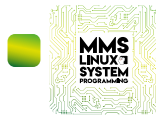
Задача

- Напишете C програма за събиране на две числа, подадени от командния ред.
- Програмата да е разделена в два C файла - за `main()` и `calc_sum()` функциите.
- Да има header с декларация на `calc_sum()`
- Напишете скрипт, който компилира програмата.
- За по-напредналите: `objdump -d calc.elf | less`
- За по-напредналите: `file calc.elf` - защо е маркиран като `dynamically linked`? Ще се промени ли нещо, ако се ползва `-static` флаг на компилатора и свързващия редактор?

GNU Make

- GNU Make има множество алтернативи, но въпреки това е все още популярна.
- Позволява фин контрол върху процеса на построяване (build).
  - Това обаче може и да се окаже недостатък, защото писането на GNU Make правила изисква задълбочено познание за почти всяка стъпка от построяването.
  - По-съвременните системи за построяване обикновено включват голям набор готови правила.
- Правилно описани правила за построяване позволяват:
  - Автоматично разпаралелване.
  - Бързи и сигурни надстроявания (incremental builds).

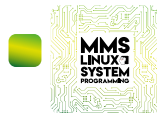

GNU Make синтаксис

■ Запомнете:

```
# This is a comment.
```

```
target: dependencies  
      commands
```


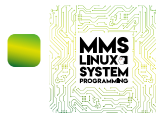
Задача

- Напишете `Makefile` за C програмата от предишното упражнение.
- За по-напредналите: Опитайте да направите своя `Makefile` по-универсален посредством променливи.
- За по-напредналите: Проследете `exit code` при успешно и при неуспешно построяване. Ползвайте специалната променлива на `sh` - `$?` .

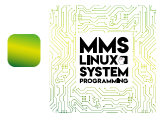
GIT

- Най-популярната система за контрол на версиите.
- Масово използвана при разработка и поддръжка на софтуер.
- Но може да се ползва и за други цифрови проекти:
  - Документация (като тази презентация).
  - Проекти за електронни схеми и платки.
  - Проекти за механични изделия.
- Оптимизирана да работи с текст, но се справя и с двоични файлове.
- Не е система за ревю!
- Други подобни системи: hg, svn, bazaar, cvs.

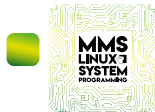
GIT сървъри

- GIT може пълноценно да работи без сървър, само с локален проект.
  - Всяко GIT дърво съдържа независимо копие на историята на проекта.
- Сървърът позволява обаче да споделяте кода си с други хора.
  - `git push` : записване на Вашата история на сървър (remote).
  - `git fetch` : сваляне на историята на даден сървър.
- Съществуват безплатни сървъри, на които да публикувате проектите си.

GIT - цели

- Управление на версиите.
- Проследяемост.
- Паралелна работа на множество разработчици.
- Пълноценност без свързаност към интернет.
- Гъвкавост при издаване (release flow).
  - Лесно разклонение (branching).

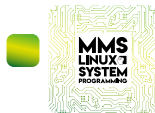
GIT - commits

- Всяка точка от историята се представя с SHA256 сума от:
  - Нейната предистория (родителските commit-и).
  - Новото състояние на дървото (разликата с родителския commit).
- Работи се в локални разклонения (branches).
- На важни точки от историята могат да се сложат етикети (tags).
- Историята може да се слива (merge commits).

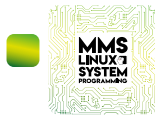
Staging

- Staging е буфер, с който контролираме кои локални промени да вкараме в следващата точка от историята (commit).
- `git add *`: добавя всички локални промени в буфера.
- `git commit`: прави нов commit с промените, които сме подготвили в staging буфера.

Документация

- <https://git-scm.com/book/>
- <https://git-scm.com/book/bg>

Файл Редактиране Изглед Помоци

Commit Hash	Author	Date
v5.12-rc7	Linus Torvalds	2021-04-12 01:16:13
Merge tag 'for-5.12-rc7-of-gt://git.kernel.org/pub/scm/linux/kernel/git/kdave/linux'	Linus Torvalds	2021-04-11 21:53:36
strisc: move superblock logging zone location	Nadhiro Aota	2021-04-08 11:25:28
Merge tag 'locking-urgent-2021-04-11' of git://git.kernel.org/pub/scm/linux/kernel/git/tip/tip	Linus Torvalds	2021-04-11 21:47:03
lockdep: Address clang -Wformat warning printing for %hd	Ard Bergmann	2021-03-22 13:55:25
lockdep: Add a missing initialization hint to the "INFO: Trying to register non-static key" message	Tetsuo Handa	2021-03-21 08:49:13
Merge tag 'x86_urgent_for_v5.12-rc7 of git://git.kernel.org/pub/scm/linux/kernel/git/tip/tip	Linus Torvalds	2021-04-11 21:42:18
x86/traps: Correct exc_general_protection() and math_error() return paths	Thomas Tai	2021-04-08 20:28:33
RAS/CCEC: Correct cec_add_elem()'s returned values	William Roche	2021-04-06 18:28:59
Merge branch 'for-5.12-fixes' of git://git.kernel.org/pub/scm/linux/kernel/git/dennis/percpu	Linus Torvalds	2021-04-10 22:51:12
percpu: make percpu_nr_empty_pop_pages per chunk type	Roman Gushchin	2021-04-06 06:57:33
Merge tag 'scsi-fixes' of git://git.kernel.org/pub/scm/linux/kernel/git/jeb/scsi	Linus Torvalds	2021-04-10 22:29:19
scsi: scsi_transport_srp: Don't block target in SRP_PORT_LOST state	Martin Wilck	2021-04-01 12:11:05
scsi: target: iscsi: Fix zero tag inside a trace event	Roman Bolshakov	2021-04-04 00:54:15
scsi: core: Fix ahbs initialization failure	Vincent S. Arora	2021-04-03 09:45:43

SHA1: 6d48b7912cc22275dc7c59f7961c8bac7ef66a92

Търсене ↕ подаване събвързано

Кръпка Дъво

Разлики Стара версия Нова версия Контекст в редове: 7 Празните знаци без значение Поредица

Автор: Ard Bergmann <ard@ardb.de> 2021-03-22 13:55:25
 Подготвил: Ingo Molnar <mingo@kernel.org> 2021-03-22 23:07:09
 Родител: 3a05969e9d912fd5dd85362ee37b5f0126fe00e77 (lockdep: Add a missing initialization hint to ti)
 Дете: ad05b326b0bdca65465dbd71bb4b1338f134ff (Merge tag 'locking-urgent-2021-04-11' of git://g/
 Клон: remotes/origin/master
 Снебка: v5.12-rc3
 Предшествва: v5.12-rc7

```
lockdep: Address clang -Wformat warning printing for %hd

Clang doesn't like format strings that truncate a 32-bit
value to something shorter:

kernel/locking/lockdep.c:709:4: error: format specifies type 'short' but the argument has ty

In this case, the warning is a slightly questionable, as it could realize
that both class->wait_type_outer and class->wait_type_inner are in fact
8-bit struct members, even though the result of the ?: operator becomes an
'int'.

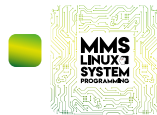
However, there is really no point in printing the number as a 16-bit
'short' rather than either an 8-bit or 32-bit number, so just change
it to a normal %d.

Fixes: de0f5e4f2dc1 ("lockdep: Introduce wait-type checks")
```


GIT команди

```
$ git init my-new-repo  
$ git clone https://github.com/MM-Solutions/lsp-course  
$ git add *  
$ git status  
$ git commit  
$ git push  
$ git pull  
$ git log  
$ git log --decorate --graph --oneline  
$ git show COMMIT  
$ gitk
```


Задача

- Направете локален ГИТ проект и добавете С задачата от предишното упражнение в него.

```
$ git init lsp-course-labs
```

```
$ cd lsp-course-labs
```

```
$ git add *
```

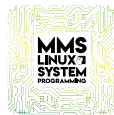
```
$ git commit
```

- Добавете README.md с кратко описание, и го публикувайте като отделен GIT commit.
- Разгледайте си историята с `git log` и `gitk`.

Задача

- Направете си публично ГИТ хранилище (GIT project, GIT repo).
- Предложения за сървър:
  - github.com
  - gitlab.com
  - bitbucket.org
- Следвайте съответните инструкции за настройка на достъпа. Най-често е посредством ssh key.
- Публикувайте си С задачата използвайки `git push`.
- Добавете С задачата от предишното упражнение към новото ГИТ хранилище, и я публикувайте.
- Споделете си новото ГИТ хранилище.

Задача

- За по-напредналите: свалете голям проект (например <https://github.com/torvalds/linux>), и изследвайте историята. Изпробвайте командите:

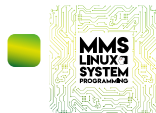
```
$ git log
```

```
$ git log --decorate --graph --oneline
```

```
$ gitk
```

```
$ git show COMMIT
```

- Прегледайте няколко произволни commit-a.
  - Commit message разбираем ли е, дори за „новодошъл“?

PThreads

- Posix Threads е стандартна библиотека за нишки.
- Документация: `man pthreads`
- Работи и за отделни функции: `man pthread_create`

Често използвани функции

- `pthread_create`
- `pthread_join`
- `pthread_mutex_lock`
- `pthread_mutex_unlock`

Задача

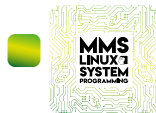
- Преправете задачата от предишното упражнение да смята сумата в една отделна нишка.
- Помислете как ще върнете резултата от пресмятането така, че да не се вика `printf` вътре в новата нишка.
- Направете нов `GIT commit` за промяната.

Задача за напреднали

- Напишете програма, която създава отделна нишка за всяко `/dev/input/event*` устройство.
- Всяка нишка да чете и декодира събитията от съответното у-во.
- Изполвайте функцията `do_capture` от <https://github.com/freedesktop-unofficial-mirror/evtest/blob/master/evtest.c>
- Споделете в github.
- Възможно ли е тази програма да се напише без pthreads?

Pipes

- Не само UNIX Shell може да създава тръби.
- Защо обаче `man 2 pipe2` не приема аргумент за команда, която да изпълни?
  - Защото създаването на нов процес е отделен syscall: `man 2 fork`
  - Защото изпълнението на нова програма е отделен syscall: `man 3 exec1p`
  - Защото задаването на `stdout` и `stdin` са под контрола на процеса: `man 2 dup2`

Задача 1

- Преправете задачата от предишното упражнение да смята сумата от две числа използвайки външна програма.
- Съвет: `echo "2+3" | bc`
- Препоръчителна последователност:
  - Създайте тръба към `stdin` на `bc` използвайки `man` `popen`.
  - Запишете израза за смятане като данни във върнатия `FILE *`.
- Забележете, че пренасочихме `stdin` на `bc` към `FILE *` на нашия процес.
- `stdout` на `bc` се наследява от `parent` процеса, и е изхода на терминала.
- Публикувайте като нова директория във Вашето `GIT` хранилище.

Задача 2 - подготовка

- Извикайте външна програма, например `/bin/ls`, от ваша C програма.
- Препоръчителна последователност:
  - Създайте нов процес с `man 2 fork`.
  - В новия child процес изпълнете `/bin/ls` използвайки `man execvp`.

Задача 2 с повишена трудност

- Преправете задачата от предишното упражнение да смята сумата от две числа използвайки външна програма.
- Прихванете както `stdin`, така и `stdout` на външната програма.
- Съвет: Ще се наложи да направите две тръби към и от `bc`.
- Препоръчителна последователност:
  - Създайте две тръби с `man 2 pipe2`. Една, за да се свържете със стандартния вход на `bc`, и една за да се свържете със стандартния изход на `bc`.
  - Създайте нов процес с `man 2 fork`.
  - Задайте вход/изход на `child` процеса да са `file descriptors` от тръбата. Използвайте `man stdout`, `man 2 dup2`

Задача 2 с повишена трудност

- Трябва да сте получили 4 file descriptors. По два за всяка тръба.
- В child процеса сменете stdin/stdout с файлови дескриптори от двете тръби. Пример:

```
int P1[2];
```

```
pipe(P1);
```

```
....
```

```
/* Replace stdin with P1[0] for current process. */
```

```
dup2(P1[0], STDIN_FILENO);
```

- Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

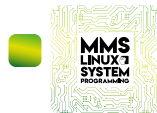

mmap

- Как данни от диска се появяват в оперативната памет на процеса?
- Същият механизъм се използва за зареждане на динамични библиотеки:

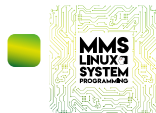
```
$ cat /proc/self/maps
```

- `man 2 mmap`

Задача 1

- Реализирайте програма за разпечатка на текстов файл, подобно на `cat`.
- Използвайте `man 2 mmap` за достъп чрез указател до файла.
- Използвайте `man 2 fstat` за да узнаете колко е голям файла.
- Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

Задача 1 - допълнение

- Разпечатайте адреса, върнат от `mmap` посредством `printf`.
- Забавете програмата с `usleep` или `getchar`.
- Сравнете адреса с `cat /proc/PID/maps`

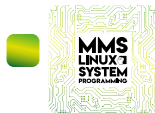

Задача 2

- Реализирайте двоично търсене на дума в речник.
- Използвайте файла `/usr/share/dict/words` за входни данни.
- Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

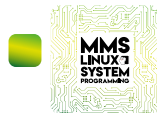

- Изпълнете задачата от упражнението с `make` използвайки `strace`.
- Защо дори и за елементарна "Hello, world!" програма се извиква `mmap`?
- Компилирайте същата програма със `-static` параметър на свързващия редактор. Все още ли се извиква `mmap`?

strace

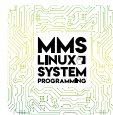
- Изпълнете задачата от упражнението с `mmap` използвайки `strace`.
- Изпълнете задачата от упражнението с `pipe2` използвайки `strace -f`.
- Отбележете кои `syscalls` използват вашите програми.

strace

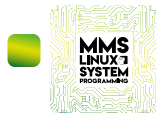
- `strace` може да се използва за изследване при липса на изходен код.
- Изпълнете следните команди, и си припомнете упражнението с `/proc`.

```
# List all processes , and write  
# strace output (stderr) to out.txt  
$ ps aux 2>out.txt  
# Check which files were accessed  
$ grep '^open' out.txt
```


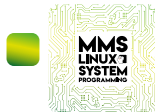
ioctl

- `ioctl` е механизъм за настройване на параметри на device файлове или други специални файлове.
- `ioctl` приема като аргумент файлов дескриптор.
- `man ioctl`
- `man ioctl_list`

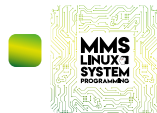
Задача 2

- Реализирайте програма за четене размерите на текущия терминал.
- `man 2 ioctl_tty`.
- Изпълнете `ioctl TIOCGWINSZ` върху файл `/dev/tty`.
- Изпробвайте с различни размери на Вашия терминален прозорец.
- Публикувайте като нова директория във Вашето GIT хранилище.

ioctl/strace

- Проследете програмата с `ioctl` използвайки `strace`.
- Открийте добавения от Вас `ioctl` в изхода.

Стандартни интерфейси към периферията

■ TODO.

Други курсове

- https://man7.org/training/download/Linux_System_Programming-man7.org-mkerrisk-NDC-TechTown-2020.pdf
- <https://bootlin.com/training/>
- <https://github.com/e-ale>

